

Přelidnění – slon v místnosti, o kterém se nemluví

Lidstvo čelí bezprecedentnímu populačnímu růstu, který nemá v lidské historii obdoby. Tento růst, resp. jím způsobené přelidnění, ohrožuje nejen lidstvo, ale i život na této planetě. Přesto však panuje tabu o těchto problémech otevřeně a veřejně hovořit. Je to způsobeno i tím, že rapidní populační růst se odehrává a do konce tohoto století bude odehrávat v Africe, převážně subsaharské, což znamená riskovat nařčení z rasismu a nekolonialistických ambicí. Takováto nařčení však nejsou namístě! Naopak, je nutné si uvědomit, že životní prostředí nemá hranice a co se děje v jednom regionu, ovlivní i ostatní regiony. Proto nemůžeme problematiku rapidního populačního růstu přejít s tím, že se České republiky netýká.

Problematikou populačního růstu se od roku 1951 zabývá Populační divize Organizace spojených národů (*Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat*). Tato divize vydává každé dva roky aktualizovaný dokument *World Population Prospects*, v němž jsou prezentována revidovaná demografická data a prognózy do budoucna. Zatím poslední, 25. revize tohoto dokumentu (*The 2017 Revision*), byla zveřejněna v červnu 2017.

Podle ní dosáhla **světová populace v polovině roku 2017 velikosti 7,6 miliardy lidí**, což znamená, že na Zemi je o jednu miliardu lidí více než v roce 2005 a o dvě miliardy více než v roce 1993. **Lidská populace tak roste rychlostí jedné miliardy za 12 let.** Podle prognóz, které se doposud naplňují, světová populace nadále poroste, ačkoliv dnes je tento růst pomalejší než v minulých letech. V sou-

časnosti je roční přírůstek populace 1,10 %, což znamená, že **na Zemi přibude každý rok 83 milionů lidí, tedy více než 227 tisíc lidí denně či téměř 9500 lidí každou hodinu.** Navzdory tomu, že se populační růst zpomaluje a úhrnná plodnost (tj. počet dětí na jednu ženu) celosvětově klesá, **velikost lidské populace podle současných prognóz poroste minimálně do roku 2100, kdy dosáhne 11,2 miliardy lidí.** Tato hodnota je mediánem. Existuje 95% pravděpodobnost, že populace v roce 2100 bude mezi 9,6 a 13,2 miliardami lidí.

Problém Afrika

K více než 50 % předpokládaného růstu bude do roku 2050 docházet v Africe (z 2,2 miliardy lidí, kteří na Zemi přibudou, bude 1,3 miliardy Afričanů). Asie bude druhým přispěvatelem k tomuto růstu (750 milionů lidí). Přírůstek ostatních kontinentů nebude signifikantní. **Po roce 2050 začne populace Asie mírně klesat, čímž se Afrika stane jediným přispěvatelem růstu lidské populace.** To se projeví změnou procentuálního zastoupení Afričanů v celkové populaci. Zatímco v roce 2017 tvořilo obyvatelstvo Afriky 17 %, v roce 2100 bude představovat 40 % světové populace.

Ačkoliv úhrnná plodnost v posledních letech celosvětově klesá (kromě Evropy, kde mírně stoupla z 1,4 na 1,6 dítěte na ženu), v Africe zůstává stále velmi vysoká – z 5,1 dítěte na ženu (2000–2005) poklesla jen na 4,7 (2010–2015). **Z 22 zemí s nejvyšší porodností na světě se 20 zemí nachází v Africe. Do roku 2050 se populace 26 afrických zemí více než zdvojnásobí a šest afrických zemí dokonce do roku 2100 více než zpětinásobí svou současnou velikost.**

První varování lidstvu

V roce 1992 podepsalo 1575 prominentních světových vědců (včetně 99 ze 196 žijících laureátů Nobelových cen) dokument s názvem Varování světových vědců lidstvu (*World Scientists' Warning to Humanity*), který byl rozeslán vládám a světovým vůdčům. Dokument vyzýval k okamžitým krokům směřujícím proti stále narůstající ekologické devastaci planety. Jedním z bodů dokumentu byla i výzva k boji proti přelidnění. **„Pokud máme zabránit destrukci našeho (životního) prostředí, musíme přistoupit k omezení populačního růstu. /.../ Musíme stabilizovat populaci, a to pomocí metod plánovaného rodičovství. /.../ Musíme zajistit genderovou rovnost a zajistit ženám kontrolu nad vlastními reprodukčními rozhodnutími.“** Rovněž zde zazněla výzva k pomoci rozvojovým zemím. V dokumentu stojí: **„Jednat v tomto ohledu není altruismem, ale osvíceným sebezájmem, ať už žijeme ve vyspělých zemích, nebo ne, protože všichni žijeme na jedné lodi. Žádný národ nemůže utéci důsledkům, pokud bude zničen globální ekosystém. Žádný národ neutěče konfliktům nad stále se ztenčujícími zdroji surovin. Nadto environmentální a ekonomická nestabilita postižených oblastí a zemí způsobí masovou migraci s nevypočitatelnými důsledky pro země vyspělé i ty rozvojové.“**

Druhé varování lidstvu

V roce 2017, tedy po 25 letech od prvního varování, vydala Aliance světových vědců (*Aliance of World Scientists*) druhé Varování světových vědců lidstvu (*World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice*). Tento dokument podepsalo k dnešnímu dni 21 000 vědců ze 184 zemí světa. Dokument konstatuje, že: **„Lidstvo selhalo v tom, učinit dostatečný pokrok v řešení environmentál-**

ních výzev, a co je více alarmující, většina těchto výzev je nyní ještě závažnějších.“

Obzvláště závažné je zhoršení změn klimatu, zvýšení světové teploty, emise CO₂ a dalších skleníkových plynů, zvětšení tzv. pobřežních mrtvých zón, znečištění oceánů, rapidní pokles dostupnosti pitné vody, deforestace v důsledku přeměny lesů na zemědělskou půdu (jen mezi lety 1990 a 2015 byly pokáceny lesní plochy o velikosti rozlohy šestnácti Českých republik) a zvýšení zemědělské produkce.

Zásadní problém představuje **masové vymírání druhů, v pořadí šesté v dějinách planety, ale první vyvolané jediným živočišným druhem – lidmi. Světová biodiverzita mizí alarmující rychlostí.** Zatímco mezi lety 1992 a 2017 došlo k vzestupu lidské populace o 35,5 % a domestikovaného hospodářského zvířectva o 20,5 %, volně žijících obratlovců, tedy ryb, obojživelníků, plazů, ptáků a savců, ubylo o 29 %. Od roku 1970 je tento pokles ještě výraznější – 58 %. Z celkové biomasy všech savců na Zemi 98,5 % připadá na člověka a jím chované hospodářské zvířectvo a jen 1,5 % na všechny ostatní volně žijící druhy. Při současných trendech se předpokládá, že do roku 2050 bude objem plastů ve světových mořích a oceánech stejně velký jako objem všech v nich žijících ryb. Stejně dramatický je i úbytek hmyzu, který zajišťuje opylování, rozkládání biologického odpadu a který slouží jako potrava pro další živočichy.

Dokument konstatuje, že: **„Ohrožujeme svou budoucnost tím, že ignorujeme pokračující rapidní populační růst, který představuje primární příčinu stojící za ekologickými a sociálními hrozbami.“** Dokument vyzývá ke změně veřejné politiky i individuálního chování. Mezi kroky, které mohou jednotlivci učinit, patří „dramatické snížení spotřeby per capita“ a „omezení vlastní reprodukce“ přijetím filozofie malých rodin, tedy stavu, kdy mají dva rodiče právě dvě děti. Dokument v tomto místě podotýká, že **„rapidní pokles porodnosti v mnoha zemích světa byl dán investicemi do vzdělávání dívek a žen“**, a vyzývá k **„dalšímu snižování úhrnné plodnosti zajištěním přístupu mužů i žen ke vzdělání a metodám plánovaného rodičovství, zejména tam, kde k tomu scházejí prostředky“**.

Dokument rovněž varuje před tím, že **„v důsledku přelidnění, spotřeby zdrojů a podobně by lidstvo mohlo ztratit tvrdě vydaný pokrok v oblasti lidských práv a sociální spravedlnosti“**. Závěrem signatáři vyzývají k boji za udržitelnou velikost světové populace, které **„má být dosaženo pomocí etických, humanitních a nevyužitých prostředků, které plně respektují lidská práva“**.

Foto: Shutterstock.com

Slon v místnosti, o kterém se nemluví

Jak napsal environmentalista Douglas Smith: *„Je vrozenou lidskou vlastností ignorovat naprosto očividné – i proto si dnes podstatná část lidstva myslí, že planeta je schopna poskytovat lidstvu zdroje ad infinitum. A ještě větší částí lidstva je to lhostejné, protože jsou příliš zatíženi svými každodenními záležitostmi.“*

Profesor plánovaného rodičovství John Guillebaud označil přelidnění „slonem v místnosti, o kterém se nemluví“. Zatímco pozornost médií a společnosti se obrací na klimatické změny, udržitelný rozvoj a udržitelnou ekonomiku (což je rozhodně dobře), **problematika přelidnění se ignoruje nebo se považuje za tu proměnnou v rovnici, která je daná, kterou není možné intervenovat. Má-li však dojít k řešení globální krize, je nutné uznat obě hlavní vyvolávající příčiny**, tj. kromě problému *overconsumption*, typického pro rozvinuté země, uznat i problém *overpopulation*, typický pro země rozvojové. Protože jako nelze řešit jedno a druhé ignorovat, stejně tak nelze řešit „jen“ důsledky (např. dnes tolik diskutovaných změn klimatu) bez toho, aniž bychom řešili jejich vyvolávající příčinu. Jak řekl britský národní poklad, přírodovědec sir David Attenborough: **„Všechny naše environmentální problémy jsou snadněji vyřešitelné, pakliže bude na Zemi méně lidí, a obtížněji vyřešitelné – ba neřešitelné – pakliže lidí bude ještě více.“**

„Nekontrolovaný růst je doktrínou nádorové buňky,“ řekl sir Crispin Tickell. Co jiného si pomyslet o rapidním populačním růstu, který resultuje v to, že každé čtyři dny vznikne někde na Zemi město pro milion lidí se všemi vyplývajícími důsledky (stavební materiál a energie nutná pro stavbu a následný chod města, zničené životní podmínky pro původní faunu a flóru). **Proč je tedy takové ticho, když dojde na tuto největší civilizační hrozbu a výzvu? Zvláště když víme, co s tím udělat! Je však**

překvapující, že tabu otevřeně a veřejně o přelidnění hovořit se týká i lidí, kteří tvrdí, že usilují o udržitelnou a prosperující budoucnost. Ohledně přelidnění však mlčí, jako by byli schopni dosáhnout svých obdivuhodných cílů bez ohledu na to, kolik bude na Zemi lidí, ač vědí, že nemohou.

Lékaři a přelidnění

Ale proč by vůbec měli lékaři číst články o přelidnění a vymírání jiných druhů? Odpověď na tuto otázku dává článek v *British Medical Journal* z roku 1972, jímž byla založena společnost **Doctors and Overpopulation**. V tomto ustanovujícím článku stojí: *„Je skutečností, že my, lékaři, bychom se měli obzvláště zajímat o světovou populaci. Na prvním místě neseme zodpovědnost za její vznik, protože díky našim snahám a úsilí jsme vytvořili nerovnováhu mezi porodností a úmrtností, které jsou charakteristické pro země třetího světa. Zadruhé, přelidnění ve městech a megaměstech je spojeno se znečištěním, a je tak přímým ohrožením fyzického i duševního zdraví našich pacientů. A konečně, my doktoři, coby dobře informovaná a vysoce vzdělaná skupina populace, máme obzvláště silný vliv na společnost v této důležité otázce.“* Tato organizace již v dnešní době neexistuje, nicméně existují jiné.

Na velikosti populace záleží

Mezi v současnosti nejvýznamnější organizace na tomto poli patří britská **Population Matters**, která dlouhodobě upozorňuje na problematiku přelidnění a nekontrolovaného populačního růstu a jeho dopady na životní prostředí. Organizace, mezi jejíž význačné patrony patří například právě výše zmiňovaná trojice britských gentlemanů (Attenborough, Guillebaud, Tickell), považuje současný populační růst za hlavního přispěvatele klimatických změn, environmentální degradace, vyčerpávání přírodních zdrojů, nedostatku pitné vody, hla-

dovění, zvýšeného výskytu epidemií, zvýšené chudoby, sociálních konfliktů, válek a vynucené migrace. Jejím cílem je dosáhnout společné budoucnosti se slušnými životními podmínkami pro všechny, zdravým životním prostředím a udržitelnou velikostí lidské populace, která bude v souladu s životním prostředím. Tohoto cíle má být dosaženo snížením naší spotřeby a využitím obnovitelných zdrojů, stejně jako snížením počtu lidí, a to poskytováním služeb plánovaného rodičovství všem, kteří o ně mají zájem. Population Matters nadto nabádá k přijetí filozofie malých rodin, tj. situaci, kdy dva rodiče mají maximálně dvě děti, kteří je nahradí (*replacement level fertility*). Mezi aktivity této organizace patří kampaně a vzdělávání v oblasti sexuálního a reprodukčního zdraví a populační a environmentální gramotnosti a ovlivňování politických reprezentací, komunit i jednotlivců.

Webové stránky této organizace lze navštívit na adrese <https://populationmatters.org/>, můžete se stát jejím členem nebo si nechat zasílat pravidelné newslettery.

Životní prostředí bez hranic

Že životní prostředí nemá státní hranice a že takto velký problém nelze vyřešit v rámci hranic jednoho státu, jakkoliv velkého (jako je Velká Británie), si uvědomili lékaři i jinde. Proto byla v roce 1990 založena Mezinárodní organizace lékařů pro životní prostředí (*International Society of Doctors for the Environment*), nyní sídlící ve švýcarské Basileji. Tato společnost sdružuje lékaře všech národností a specializací zajímající se o medicínské problémy se vztahem k environmentálním problémům, šíří povědomí o spojení mezi environmentálním znečištěním a lidským zdravím, zahajuje a podporuje iniciativy od lokálních až po globální úroveň, snaží se snižovat či eliminovat zdroje environmentálního znečištění, aby tak předcházela vzniku chorob, zajistila nutné podmínky pro lidské zdraví a zlepšila kvalitu života. Z toho je patrné, že ISDE řeší i mnoho dalších témat jako např. kvalitu ovzduší, světelné znečištění atd. ISDE, která spolupracuje s WHO a dalšími nadnárodními organizacemi, se snaží vnášet medicínskou problematiku do environmentálních diskusí a naopak, a tak propojovat zájem o lidské zdraví i zdraví naší planety. A konečně vzdělávat v těchto otázkách jak lékaře, tak i širokou veřejnost. ISDE funguje cestou jednotlivých národních afiliací. V České republice v současnosti nemá zastoupení.

Webové stránky této organizace lze navštívit na adrese <http://isde.org/>, kde můžete získat více informací, zažádat o zaslání pravidelných newsletterů o chystaných událostech a pozvánkách

na školení a webináře. V případě větší skupiny podobně orientovaných lékařů lze zvážit vytvoření české afiliace.

Druhé varování podruhé

Rovněž se můžete přidat k aktuálním 21 tisícům signatářů Druhého varování lidstvu na webové stránce <http://scientistwarning.forestry.oregonstate.edu/>. V současné době připravuje Oregon State University stejnojmenný celovečerní dokument ke zvýšení dopadu na veřejnost. Můžete se tak podívat na připravovaný teaser/trailer na <https://create.osufoundation.org/project/11158>. Pomozte i vy rozšířit světové auditorium tohoto varování sdílením tohoto odkazu na sociálních sítích.

Budme součástí řešení!

Podobně jako Alianci světových vědců i mnoha lékařům po celém světě začalo být jasné, že **v dnešní době post-truths a fake news vlastní výzkum, sběr dat, publikování v odborných časopisech a přednášení na odborných konferencích není již dostačující k adresování environmentálních, klimatických a dalších výzev, jimž lidstvo čelí. Již nestačí sbírat data a ta pak reportovat, zatímco politici si sami rozhodnou, jak s informacemi naloží či je použijí. Kde jen je to možné, musejí vědci i lékaři vstoupit do politických arén, otevřít tato závažná témata a iniciovat veřejnou diskusi a volat po změnách ve veřejné i soukromé sféře, politice i změnách v lidském chování.** Stát se z terénního lékaře lékařským advokátem. Je jasné, že takové rozhodnutí s sebou nese rizika, a někteří lékaři s tím mohou mít problém či přímo nesouhlasit (s ohledem na to, že jejich primárním úkolem je péče o zdraví a životy lidí, nikoliv planety a jiných živočišných druhů).

Nicméně ve světle výše uvedených skutečností nezáleží na tom, jestli se nám to líbí, ale na tom, co s tím budeme dělat. Jako lékaři jsme spoluzodpovědní za vytváření a udržování světa, ve kterém žijeme, a měli bychom se tak podílet na řešení těchto problémů, abychom **společně pomohli vytvářet lepší a světlejší budoucnost pro lidstvo i planetu Zemi. A nyní je ten nejdůležitější okamžik v dějinách naší planety s tím něco udělat. Nyní je čas jednat. Budme součástí řešení, ne problému!**

MUDr. Jan Greguš,

Centrum ambulanti gynekologie, Brno, Centrum prenatální diagnostiky, Brno, jangregus@seznam.cz

Použitá literatura a další informace jsou dostupné na vyžádání u autora.

PSYCHIATRICKÁ NEMOCNICE BRNO, HÚSKOVA 2 618 32 BRNO PŘIJME LÉKAŘE:

Lékaře/lékařky na lůžkovou oddělení (pozice je vhodná i pro absolventy).

PN Brno poskytuje zdravotnické služby v oborech psychiatrie (včetně psychoterapie), návykové nemoci, sexuologie, gerontopsychiatrie, neurologie, vnitřní lékařství a rehabilitační a fyzikální medicína. PN Brno má udělenou akreditaci k uskutečňování vzdělávacího programu pro obor psychiatrie a k uskutečňování vzdělávacího programu pro nástavbové obory gerontopsychiatrie, návykové nemoci a sexuologie.

Nabízíme:

- úvazek ve výši 1,0; eventuelně dle domluvy částečný úvazek
- plat dle platových tabulek, osobní ohodnocení, odměny (prémie), rizikový příplatek
- dodatek dovolenou (celkem 30 dnů dovolené za rok)
- důchodové připojištění, případně příspěvek na rekreace a sportovní aktivity
- možnost zvyšování a prohlubování kvalifikace včetně účasti na odborných konferencích
- parkování v areálu nemocnice zdarma
- možnost ubytování případně poskytnutí stabilizačního bytu.

Nástup možný ihned nebo dle dohody.

- ▶ V PN Brno je samozřejmostí dodržování zákoníku práce, kompenzační volno před službou a po službě, služba maximálně 12 hodin.
- ▶ Na oddělení vždy slouží několik lékařů a vedoucí služby je zkušený, atestovaný lékař.
- ▶ Nesjednáváme kvalifikační dohody a v případě rozvázání pracovního poměru nemá lékař žádný závazek (odpracování let) vůči PN Brno.

Kontaktní osoba:

Bc. Eva Stehlíková, tel.: 548 123 239, e-mail: stehlikova@pnbrno.cz - personální úsek PN Brno